

חינוך לחיים

פרשת וירא

אצל לוט אנו רואים שתי השפעות סותרות. מצד א' מהלך הפרדות של לוט מאברהם אבינו ומהשפעת הרוחנית לא נעשה באחת אלא בתחילה רצה לוט להקל מעליו את עול מלכות שמים, כפי שדרשו חז"ל 'אמר אי אפשי לא באברם ולא באלוקי', אך משעה שקבע לוט את מגוריו בסדום, הלך והדרדר מדחי אל דחי עד שמינוהו שופט עליהם, ולא סתם שופט אלא 'ולוט רע מכולם' אך מצד ב' עדיין לוט היה מקיים את מצוות הכנסת אורחים בהידור כה רב וסיכן את נפשו להכניס את המלאכים הביתה, במסירות נפש ממש. ולא רק לוט עצמו עסק בגמילות חסדים, אלא אף את בנותיו לימד וחינך לעשיית צדקה וחסד במסירות נפש. וכפי שמספר המדרש שבתו של לוט נתנה בסתר מזון לעני, וכשנודע הדבר הענישוהו בשריפה. ואם כן תמוה, איך מתקיימת סתירה כזאת באותו אדם עצמו, כשמצד א' הוא הגרוע מבין שופטי סדום, ומאידך הוא מחנך את משפחתו להכנסת אורחים כאחד הצדיקים?

ונסביר שיש שתי חלקים בהשפעת הסביבה שגרמו לסתירה באישיות של לוט שאע"פ שלוט תלמידו של אברהם בכל זאת השפיעה עליו שחיתותם של שכניו הרעים – אנשי סדום ומנגד גם כשהתדרדר להיות הרע שבשופטי סדום, עדיין עמד בצדקתו וגמל חסד כפי שלמד בבית אברהם. ונקדים שני מאמרי חז"ל בכוחה של השפעת הסביבה. במקום אחד אמרו: צאו וראו איזה דרך ישרה שידבק בה האדם.. רבי יוסי אומר שכן טוב. ובמקום אחר אמרו: אוי לרשע ואוי לשכנו. טוב לצדיק טוב לשכנו. ונראה שיש הבדל בין 'שכן טוב' ובין 'טוב לצדיק טוב לשכנו' שכן – הכוונה לסביבתו הממשית של האדם, ממנה הוא מושפע בעל כורחו כל זמן היותו שכן. ואילו 'טוב לצדיק' הכוונה להשפעה שיש לאדם מרבו, ממנו הוא לומד את דרכו בעבודת ה' שלו, גם כאשר אין הצדיק נמצא בסמוך אליו. דבר זה ששכניו של אדם משפיעים על מדרגתו גם בלא שיהיה לו שיח ושיח עם מצוי בדברי המדרש שמדמה לחנות בשמים שמי שנכנס לשם אע"פ שלא מוכר ולוקח כלל, יצא וריחו בריח בגדיו מבוססים כל היום כולו, ולהיפך הנכנס לחנות בורסקי יצא וריחו בריח בגדיו מלוכלכים כל היום. אמנם השפעה זו עיקרה בזמן שהותו במקום, אך כשעוזב והולך, הולכת ההשפעה ונחלשת, ואין הדבר נטבע בו כמידה ותכונה. ועל זה נאמ' 'איזוהי דרך ישרה... שכן טוב'.

בנוסף יש השפעה של רב על תלמידו, השפעה שעליה אמרו חז"ל 'טוב לצדיק וטוב לשכנו' ועליה נא' במשלי 'הולך את חכמים יחכם' השפעה זו חלה על מי שמתגורר ליד החכם ובא ללמוד תורה ומושפע מדרכיו והנהגותיו. ועל כך כתב הרמב"ם 'דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו... לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם' וטעם הדבר הסביר ה'הפלאה' שאדם גדול הוא 'צינור השפעה מן השמים' המעביר את התורה ממקור החיים אל תלמידיו, וכל אדם הקשור לאדם גדול ולומד ממנו, זוכה לשפע מאותו 'צינור' והשפעה זו כוחה יפה אף לאחר שעזב את קרבתו של הצדיק, שכן בהיותו תלמיד לצדיק קנה בנפשו ממידותיו וצדקותו, ובאשר הוא הולך צדקו עמו. כשנתנו בדבר נראה שזה מדויק מאוד בדברי המשנה 'הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע' שלכא' מה ההבדל בין שני העניינים? אבל לדברינו זה מדויק, שכן כוונת המאמר 'התרחק משכן רע' היא לריחוק מהשפעה רוחנית של סביבה רעה ושכנים מקולקלים. ואילו כוונת המאמר 'אל תתחבר לרשע' הכוונה לריחוק מכל מי שמלמד את האדם מעשים שאינם ראויים ע' התחברותו אליו, שהוא בבחינת 'רב להרע' שהאדם לומד מדרכי הרשע ע' התחברותו.

וזה הסתירה שהיתה בנפשו של לוט, שכן לוט היה שנים רבות במחיצתו של אברהם ולמד ממנו מידת החסד כתלמיד מאת רבו, וכה עמוק הוטבעה בנפשו השפעתו החזקה של אברהם עד שגם לאחר שעזב לוט את אברהם ואת דרכו, לא נפסקה השפעה זו ואף בהיותו בין אנשי סדום הרשעים המשיך לעסוק בחסד. אולם מנגד השפעת אנשי סדום – שכניו של לוט, גרמה לירידה עצומה במדרגתו הרוחנית, עד שגרמה להשחתת כל המעלות הרוחניות שהיו טבועות בנפשו אפי' שבתחילה נשמר מלגור בתוך העיר וכפי שנא' 'ויאהל עד סדום' – ולא עד בכלל. ורק כך ניתן להבין את הסתירה העצומה שמחד מקיים לוט הכנסת אורחים בהידור ומחד נחשב כשופט הרע ביותר בסדום. מדברים אלו נלמד על השפעת שכנים רעים גם כאשר אין לאדם כל שיח ושיח עם ועל החובה להתרחק מסביבה כזו. אך מנגד, למדים אנו על כוחה הרב של השפעת אדם גדול, השפעה שרישומה ניכר על התלמידים אף לאחר שנים רבות לכשיעזבו את רבם. לכן, ראוי לאדם להשתדל ככל יכולתו לספוג תורה ומידות מרבותיו ולהכין לעצמו 'צידה לדרך' לכל ימי חייו.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com